

Dat heb ik weer. Word ik op deze plek waar veel woorden over vrede vallen, gevraagd om ook iets te zeggen, is het meteen oorlog. We vallen meteen binnen in de meest bloederige partijen der Schriften en waarom zouden wij dat eigenlijk doen als het buiten toch al zo guur is? En dan had ik nog binnen het boek Richteren kunnen kiezen voor de meest voor de hand liggende richteren, zoals Gideon of Simson, maar waarom geef ik nu het woord aan hen aan wie slechts een enkel woord gewijd is, zoals Othniël. Of vestig ik de aandacht op de hoogst merkwaardige avonturen van de linkshandige richter Ehud. De enige rechtvaardiging die ik heb, is dat ikzelf ook linkshandig ben en ja, dat schept toch een band. Verder hoop ik toch vooral dat u vanmorgen stevig ontbeten heeft.

Het is natuurlijk ook tamelijk absurd dat wij vandaag ons oor te luisteren leggen bij een met overduidelijk plezier beschreven moordpartij op een vette koning. Wat doet dit verhaal in de bijbel? Waar bevinden wij ons? Hoe zou dit verhaal ons ooit tot stichting kunnen dienen? Of zou het dan toch waar zijn wat ze zeggen dat het Oude Testament slechts spreekt over oorlog en geweld en een wispelturige, kwaadaardige God en dat het eigenlijk pas echt iets wordt als Jezus ten tonele verschijnt. Want die kan zo mooi en ontroerend spreken over liefde tot de vijand en de andere wang toekeren als je geslagen wordt, nietwaar? Doen we er dan niet beter aan om dit soort verhalen maar liever over te slaan als een primitief voorstadium van de ontstaansgeschiedenis van Israël? Als een soort donkere middeleeuwen waarin ieder volk en dus ook dit volk heeft geleefd? De vele namen die vallen en de oude geschiedenissen die opgerakeld worden, maakt het ook een soort boek uit lang vervlogen tijden. En wat zou dat ons nog te zeggen hebben in de dagen van vandaag? Daar zijn wij toch in onze verlichte tijden met onze bevlogen en idealistische politieke leidlieden die in alle oprechtheid proberen tot een regering te komen, allang aan voorbij? Wie zou het vandaag nog kunnen bedenken dat volksleiders elkaar onverwachte dolksteken zouden toebrengen?

U begrijpt: ik heb daar duizend antwoorden op. Ik gaf er eigenlijk net al eentje. Maar ik beperk me tot twee. Allereerst fascineert het mij dat een volkomen moderne samenleving volkomen in de ban kan zijn van films als *the Lord of the Rings* of een serie als *Game of Thrones*. Als u mij nu wat verbijsterd aankijkt, moet u toch even bij uw kinderen of kleinkinderen informeren. Rondom die fascinatie is ook weer veel over te zeggen maar ik leid er in ieder geval uit af dat in dit genre thematieken aan de orde zijn, zoals de strijd tussen goed en kwaad of de strijd om de macht, die van alle tijden en dus ook van nu zijn. Dat, zo hoop ik duidelijk te maken, geldt ook voor het boek Richteren.

En ten tweede is het boek Richteren geen gortdroge geschiedenis en opsomming van oude feiten. Het is een voluit profetisch geschrift en dat wil zeggen dat de gebeurtenissen waarvan hier verhaald worden vanuit een bepaald perspectief zijn geschreven. Dat is in zekere zin altijd zo, ook een historicus geeft noodzakelijk altijd zijn eigen lezing van het verhaal, maar voor het boek Richteren geldt dat wel in bijzondere mate. Het oogt oud en mogelijk zijn elementen uit de verhalen, zeker bepaalde herinneringen aan gebeurtenissen en bepaalde liederen, van ouder datum, het is duidelijk dat het boek pas zijn eindredactionele vorm kreeg tijdens de ballingschap in Babel. Met andere woorden: toen Israël niets meer voorstelde en de roemruchte koninkrijken van David en Salomo, verkwanseld werden door steeds slechter regerende koningen, totdat het volk uiteindelijk opnieuw eindigde in horigheid aan vreemde machten. De vraag dus die prominent en eigenlijk telkens opnieuw in dit boek aan de orde komt, is de vraag waar het toch in hemelsnaam is misgegaan? *Where did it all go wrong?* Wat hadden we wel moeten doen? Wat hadden we moeten laten? De schrijvers van het boek Richteren zetten zich dus daar in Babel aan een pijnlijk zelfonderzoek. Wij, zo

is hun stelling, wij zijn hier niet zomaar en in alle willekeur naartoe gebracht. Het heeft ermee te maken dat wij onszelf zijn vergeten. Of beter gezegd: waar wij vandaan komen en waartoe wij geroepen waren. Want wij waren slaven die schreeuwden naar hun God. En hun God was zo'n God, zo anders als alle andere goden, die hun schreeuwen, hun huilen, hun verdriet terdege hoorde en hen bevrijdde aan de hand van Mozes en zijn opvolger Jozua. Maar we hebben het niet weten vol te houden. Er trad een generatie aan, zo horen wij in ons hoofdstuk van het boek Richteren, die geen weet meer heeft van de strijd die Jozua nog voerde in het land van belofte, in Kanaän. Zij accommoderen. Zij vinden het eigenlijk wel best en behaaglijk om zo temidden van al die andere volkeren en hun goden, hun Baäls en Astartes, te leven. En gaandeweg, zo lezen wij, vergeten zij hun Heer, de Ene, hun God.

Nu zou je kunnen zeggen: dat is prima! Dat geeft misschien wel blijk van een soort religieuze tolerantie waar we het vandaag de dag zeer van moeten hebben. Laat iedereen alsjeblieft zijn of haar eigen levensovertuiging of godsdienst belijden en geef elkaar de ruimte. Wees tolerant! Toch is er naar het inzicht van de schrijvers van Richteren toch nog een probleem. Zomin de God van Israël neutraal is, hij is immers de partijganger van de slaven, de armen, van wie onderop ligt, zo zijn die andere goden ook niet neutraal. Wie zich neerbuigt voor de Baals en de Astartes, die buigt uiteindelijk voor het recht van de sterkste. Die buigt voor de goden van macht en aanzien die verhogen wie het toch al veel te goed had en wie onder ligt nog graag een trap na geven. Wie andere goden gaat vereren, vereert uiteindelijk wat er bestaat en altijd wel zal blijven bestaan: dat wie voor een dubbeltje geboren is wel nooit een kwartje zal worden en dat er altijd baas boven baas is. Dat wordt gesanctioneerd door machtige goden verzinnen als Baäl en Astarte. Zij vormen een hemels verlengstuk van aardse onderdrukking. En dat is het probleem van Israël na de inname van het beloofde land onder Jozua. Zij heeft half werk geleverd. Het boek Richteren begint met een lange opsomming van wat de stammen van Israël hebben gedaan, te beginnen vanaf de oudste, vanaf Juda. En steeds horen we dat ze in hun gebied andere volkeren 'niet ontferd' hebben. Dat ze mochten blijven bestaan. Opnieuw, dat klinkt heel tolerant. Je zou zelfs zeggen dat het zo zou moeten. Maar weer opnieuw, die andere volkeren en hun goden, dat is geen neutraal terrein. Dat is het terrein van de macht, de onderdrukking, de kinderooffers en de nietsontziende brutaliteit. Het probleem van Israël is, dat zij steeds, tot aan koning Saul toe, denkt dat je daar wel tot een zekere overeenstemming mee kan komen. Maar dat kan niet. Je kunt geen twee heren dienen. Je kunt niet omgaan met de brutaliteit, met de immoraliteit, zonder daarmee besmet te raken. En voor wie daar wat positiever in staat, wie denkt dat de mens daar nog wel tegenstand in kan bieden, is er nog een probleem. Dat soort goden en hun vertegenwoordigers op aarde, zij laten je niet met rust. Zij eisen je op, vragen je aanbedding en zij houden je bezet. Zij vragen het uiterste van je en zij blijven dat vragen. Zij vragen dat oneindig. Vroeger heetten zij Baal en Astarte, vandaag luisteren zij naar andere namen als: vrije markt, partijdiscipline, salonfähig of presidentieel gelegitimeerd racisme. En ze willen dat je meedoet. Ze willen dat je buigt of dat je tenminste op hen stemt. En dat is ook overweldigend gebeurd.

En dan is er nog iets dat de wenkbrauwen zou moeten doen fronsen voor wie de bijbel als een geschiedenisboek zou willen lezen. Dat zijn de namen van die vreemde koningen die in ons hoofdstuk genoemd worden. Vergeefs zult u die namen zoeken in de kronieken der historici. De naam van de eerste koning waarvan de richter Otniël Israël bevrijdt, is Kusjan Risjataïm. Hij is de koning van Aram Naharaïm. Om met dat laatste te beginnen. Dat maakt hem een vorst uit Mesopotamië en dat is wel erg ver weg voor wie deze verhalen schoolmeesterachtig op de kaart zou willen aanwijzen in Kanaän, in het beloofde land. Het kan niet anders of de schrijvers reflecteren hier op hun huidige situatie en onderdrukker: op Babel. En zijn eigennaam maakt het eigenlijk helemaal mooi. Het betekent zoiets als kwaad in het kwadraat. Hij is de schoft boven schoft, de dubbelschoft. We zouden zijn naam dus moeten vertalen als: koning Vreemdeling Dubbelschoft en nu zijn we er hopelijk in en helemaal waar wij moeten zijn. Het boek Richteren wil niet vertellen hoe het allemaal

gebeurd is. Maar het boek Richteren wil vertellen hoe het hopelijk allemaal een keer zal gaan. Wat uitgevoerd wordt, is een wagenspel. Een iets boertig theater, met een zekere anale fixatie, waarin groteske figuren hun trekken thuis krijgen. Die koning Dubbelschoft zal het niet redden. En ook die vette koning Eglon niet die zijn volk met schattingen afroemt. Zijn naam betekent 'kalf' en ik geef het u op een briefje: dit vette kalf is rijp voor de slacht.

Zo dus, en niet in een realisme waarbij inderdaad en terecht allerlei vragen rijzen over het gebruikte geweld, maar zo dus: als het theater van de bevrijdende lach, moeten wij dit verhaal van de moord op koning Eglon begrijpen. Dat slavenvolk in ballingschap, onderdrukt door de grote en anonieme machten, moet zich, zittend voor deze poppenkast, een krik gelachen hebben. Wie niet sterk is, moet slim zijn. Er is daar zo'n richtertje, Ehud, die geen sterke rechterhand heeft. En hij is nota bene een Benjaminit, dat zich laat vertalen als 'zoon van mijn rechterhand'. Maar zoals een Amsterdamse profeet het ooit heeft geformuleerd: 'Elk nadeel heb z'n voordeel' Met het feit dat hij linkshandig is weet hij koning Eglon compleet te verrassen en steekt zijn mes diep in de dikke buik van Eglon, koning Kalf. En de schrijvers krijgen er niet licht genoeg van. Zelfs in onze vertaling waaraan toch de onverschrokken Karel Deurloo heeft meegewerkt, wordt het wat eufemistisch gebracht. Maar het mes, zowel lemmet als heft, dringt diep in diens darmen en nu ja, nu hoop ik wat op uw stevige ontbijt, het gevolg laat zich raden. De lakeien, en dat is toch echt een hilarische scene, vinden de deuren van koele bovenvertrek gesloten. Maar de geur die ongetwijfeld daar doorheen sijpelt, dwingt hen tot geen andere conclusie dan dat hun Heer daar even op zijn hurken is gegaan. Maar dat even duurt wel erg lang. U kunt zich de gêne en het steeds wanhopiger overleg onder het personeel wel voorstellen en dat geeft Ehud ruim de gelegenheid te ontsnappen.

Waar gebeurd? Welnee, was het maar waar. We spreken hier over de fantasie van armen en ontrechten. Van slaven en de mensen die onderop zijn geraakt en buiten spel. En in hun dromen gaat het er niet heel fatsoenlijk aan toe. Want fatsoen, dat is toch een beetje het privilege van de gezetenen. Maar hier wordt hardop gedroomd van beter en van anders.

Ooit is het afgelopen met die dubbelschoften en die dikke ikken en al die dikke nekken. Dan wordt het anders. Dan wordt het allemaal anders. En om de hoop en de moed erin te houden, vertellen wij elkaar verhalen. Sterke Witzes. Over hoe ooit alle schofterij in de wereld te kakken zal worden gezet. En dat er een God in de hemel is die lacht. En blijft lachen. En ook wij, wij zullen horen en wij zullen opstaan en wij zullen lachen en juichen en leven.